

Лисенко Н. Є.

Київський національний лінгвістичний університет

ЕВФЕМІЯ ЯК ЧИННИК СВІТОТВОРЕННЯ У ФРАНЦУЗЬКІЙ ПОСТМОДЕРНІЙ МАЛІЙ ПРОЗІ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАНЬ БЕРНАРА ВЕРБЕРА)

Статтю присвячено встановленню і розкриттю світовірного потенціалу явища евфемії в оповідному просторі постмодерної художньої прози малої форми. Дослідження проведено на матеріалі збірки оповідань сучасного французького письменника Бернара Вербера «L'arbre des possibles et autres histoires».

Спираючись на думку про те, що постмодерні художні твори є ігровими площинами взаємодії можливих станів справ і ймовірних напрямів розвитку подій, сповнених множинних смислів, які читач має декодувати для адекватного розуміння авторського повідомлення, аналіз одного з феноменів замаскованого вираження думок – евфемії – було проведено в контексті теорії можливих світів.

«Розмиття» зв'язку між означником і означуваним, референційний зсув і, як наслідок, модифікації сприйняття неприсмної реальності визначені світопороджувальними рисами розглядуваного явища.

У результаті аналізу фактичного матеріалу виокремлено як узуальні, політкоректні евфемістичні перейменування, так і наукові терміни, зокрема медичні, ужиті в меліоративній ролі, лексеми із широкою семантикою та книжну лексику, фразеологічні звороти, аббревіатури, а також евфемізми, утворені на основі інших стилістичних фігур, як-от: перифрази, алюзії, метафори, літоти, апосіопези, та їх контамінацій. У філософській фантастиці Б. Вербера, зокрема його малій прозі, оповідний простір якої сам по собі є гіпотетичним сценарієм розвитку подій, вони є засобами творення текстових світів, як актуальних, у яких перебувають персонажі, так і ймовірних, куди вони проєктують свої ментальні «я» – світів їхніх очікувань, сподівань, цінностей, настанов тощо.

В оповідному постмодерному просторі евфемізми отримують додаткове смислове навантаження – стають частиною мовної гри та іронії, якою просякнуті твори. Ужиті в іронічному контексті, вони перетворюються на засоби вираження комічного й подекуди спричиняють ефект когнітивного дисонансу в читача.

Ключові слова: *постмодернізм, мала проза, евфемізм, референційний зсув, означник, означуване, можливий світ, когнітивний дисонанс.*

Постановка проблеми. Постмодернізм як світоглядно-мистецький напрям другої половини ХХ – початку ХХІ століття є стилем художнього мислення, одними з визначальних рис якого є еkleктичність та суцільна гра – у разі літературного твору – з мовою, текстом, читачем. Поєднання постулатів різних світоглядів, культур, релігій, філософій, химерне переплетіння стилів і жанрів [1] породжує множинність їх інтерпретацій із боку реципієнта, – як читача, так і дослідника. Релевантною для студіювання специфіки тексто- і смислотворення в постмодерному художньому тексті вважаємо теорію можливих світів, запропоновану й розроблену філософами і логіками (Я. Гінтікка, І. Кант, Р. Карнап, С. Кріпке, Д. Льюїс, Р. Ронен та ін.) та адаптовану літературознавцями й лінгвістами (П. Верт, Л. Долежел,

У. Еко, Т. Павел, М.-Л. Раян, Е. Семіно та ін.) для інтерпретації художнього дискурсу, що, у такому разі, постає як мультиверсум, універсум універсумів, зокрема простір можливих станів справ, численних можливих, альтернативних реальним, напрямків розвитку подій для суб'єкта, котрий спостерігає за ними [2, р. 97].

Із цього погляду, цікавим матеріалом для дослідження є твори сучасного французького письменника Бернара Вербера, зіткані з переплетінь міфології та наукової фантастики, детективу й пригод, антиутопії й історичного роману. Сам автор вважає свою творчість філософською фантастикою (« la philosophie-fiction ») [цит. за 3], в основу якої покладено, насамперед, «нові способи мислення» [цит. за 4]. Оповідання Б. Вербера, зібрані під назвою « L'arbre des possibles et autres histoires »

(«Дерево можливого та інші історії») є гіпотетичними сценаріями розвитку подій, уявних альтернативних ситуацій, які могли б мати місце в різних часопросторах, за певних обставин. Оповідний простір кожного з них може бути розглянутий як можливий універсум, усесвіт, у якому співіснують безліч інших можливих світів, породжених засобами художнього авторського мовлення. Розглянувши у попередніх статтях (2018, 2019, 2020 рр.) світотвірний потенціал іронії, мовної гри, аллюзії в оповіданнях Бернара Вербера, у поданій статті маємо намір проаналізувати цю здатність у феномена евфемії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Евфемія як багатоаспектне мовне і мовленнєве явище було і є об'єктом пильної уваги вітчизняних і зарубіжних лінгвістів. У наукових працях українських мовознавців порушуються питання особливостей розвитку і поповнення евфемістичного словника (В. Б. Великорода), лексико-семантичних, структурних, функційно-прагматичних характеристик евфемізмів у різних типах дискурсу – політичному (О. А. Ільченко, Е. К. Коляда, А. Ю. Кондрук, К. С. Серажим), юридичному і медійному (М. Б. Булах), публіцистичному (Р. М. Беднарчук), соціально-економічному (К. О. Кантур), художньому (Н. Багрійчук, В. П. Олексенко, А. М. Сорочан). Вивчаються когнітивні процеси й міжконцептуальні зв'язки, що перебувають в основі евфемізації та уможливають виокремлення евфемістичних замінів, причому розглядуване явище виступає окремим випадком когнітивної деривації (Є. В. Корнеласєва, Л. Р. Небелюк). Наукові розвідки виконуються як на матеріалі українськомовних, так і іншомовних джерел. У французькій лінгвістиці дослідження останніх років, проведені в цьому руслі, присвячені, – окрім комунікативно-прагматичних особливостей аналізованого феномена, де процес евфемізації постає як певна комунікативна стратегія в дискурсивній практиці мовця (Sh. Isani, S. Rinzler, M. Saki, S. Sorlin), – лінгвосеміотичному (D. Jamet, M. Jobert) і соціолінгвістичному статусу евфемізмів (J. Percebois, C. Resche), розглядаються їхні стилістичні характеристики у художніх творах (C. Delesalle-Nancey, I. Keller-Privat). Чимала кількість розвідок і наукових підходів до вивчення феномена евфемізації свідчить про актуальність студій у цій галузі й багатогранність самого явища. Однак слід зазначити, що його потенціал як тексто- і смислотвірною засобу в постмодерному художньому творі, зокрема французькомовному, у вітчизняній науці ще має бути дослідженим.

Постановка завдання. Метою поданої статті є розглянути феномен евфемії в контексті теорії можливих світів, як один із чинників формування можливих універсумів у постмодерному художньому творі малої форми на матеріалі оповідань сучасного французького письменника Бернара Вербера.

Виклад основного матеріалу. Французькі лінгвістичні словники *Dictionnaire de linguistique*, *Dictionnaire des figures de styles* визначають явище евфемії як спосіб пом'якшено висловити думки, грубість яких може вразити [5], риторичну фігуру прикрашання для притлумлення жорстких, небажаних ідей, які, у результаті, мають стати більш прийнятними [6, р. 128], вуалювання саме негативних конотацій [ibid., р. 132]. Акцентуючи на міфологічному походженні евфемізму, *Словник сучасної лінгвістики*, укладений А. П. Загнітком, характеризує його як одну із форм табу, «замаскований спосіб вираження думок, різновид езопівської мови» [7, с. 240] і наводить п'ятнадцять поняттєвих груп, що підлягають евфемізації – від фізіологічних процесів і станів до назв професій, які потребують підвищення престижу [там само, с. 241–242]. Отже, до засобу евфемістичного перейменування вдаються тоді, коли пряма номінація об'єкта, поняття, дії тощо могла би бути неприємною або навіть шокувальною [6, р. 128; 8].

Евфемізми як засоби вторинної номінації побутують на всіх рівнях мови й у всіх мовних регістрах [9, р. 151; 10, р. 32]. Сам по собі заміник, використовуваний у цьому разі, не є евфемістичним, лише його вживання у мовленні, контекст і ситуація роблять його таким [9, р. 150; 11, р. 310], інакше буде незрозумілим смисловий розрив між тим, що сказано, і тим, що належить інтерпретувати реципієнту [12, р. 14]. Мовленнєва ситуація, залежно від того, перманентна вона чи оказіональна, модифікує тип евфемістичного виразу згідно з нормами конкретної мови [11, р. 310].

Евфемізм є не так стилістичною фігурою, як відображенням креативної сили мовлення, що пропонує нове бачення реальності [12, р. 11]. Не змінюючи її саму, він модифікує її сприйняття, оскільки відсилає до того самого референта по-іншому – «одягаючи іншу форму, застосовуючи інший означник» [10, р. 33]. Евфемізувати – це «одягти рукавички» («mettre des gants»), згідно з *Dictionnaire des figures de styles* [6, р. 128]. Запропонована метафора може бути прокоментована у такий спосіб: рукавички приховують справжній вигляд рук. За формою реципієнт упізнає і розуміє, що саме перед ним, проте сприймає і складає

враження про об'єкт за виглядом рукавичок, які можуть не лише захищати, а й прикрашати руки. Трапляється навіть, що така перцептивна модифікація витісняє у нього попереднє бачення об'єкта й розуміння стану справ.

На думку французьких лінгвістів Д. Жаме і М. Жобера, саме напруга між креативним потенціалом та референтною функцією уможливорює евфемістичні прояви, зокрема, у художньому творі, що полягають у пере-творенні й переосмисленні текстової реальності [12, р. 11] і дозволяють «переокреслити межі референційного універсуму» [ibid., р. 19].

Акцентуючи на тому, що евфемія відбиває сприйняття реальності, а не саму реальність, Д. Жаме називає результат процесу евфемізації «розмиттям означника» («floutage du signifiant») [10, р. 32] і використовує метафору вуалі, накинутої на означуване з маскувальною метою. Вуаль, на відміну від щільної тканини, дає змогу розглядати те, що перебуває поза нею, дозволяючи йому постати «напівприхованим» [ibid.].

Евфемія грає з формою, з означником, субституція якого відбивається також і на означуваному, зумовлюючи певну зміну смислу. «Розмиття» зв'язку між означником і означуваним призводить до свідомого розривання зв'язку з референтом, і, як наслідок, із реальністю [ibid. р. 41–42]. Таким чином, мовець приймає рішення не називати речі своїми іменами, відмовляється від їх прямої номінації, а евфемістичне перейменування спричиняє референційний зсув, вилучення або зміну статусу сем, що мотивують негативну оцінку. Результатом цього процесу є «позитивізація» або хоча б нейтралізація денотата [13].

Формулюючи сказане вище у термінах теорії можливих світів, можна констатувати, що терміни первинної і вторинної, евфемістичної, номінації одного і того самого поняття позначають різні стани справ – можливі світи. У разі евфемістичного перейменування означник Світу 1 зі знаком «–» (небажаної реальності) прикривається означником Світу 2, нейтральним або зі знаком «+» (альтернативного стану справ). Спільне з автором твору знання, а також асоціативні зв'язки дозволяють реципієнтові-читачу впізнати Світ 1, але сприйматиме він його крізь призму Світу 2.

Оповідні простори творів сучасного французького письменника Бернара Вербера не випадково поєднують у собі різні літературні жанри й стилі, оскільки його доробок має відбиток роду занять, які опановував автор у своїй професійній діяльності. Вісім років життя він присвятив журналіс-

тиці, сім з яких – науковій, опрацьовуючи найрізноманітніші теми – від досліджень космосу до медицини, торкаючись і штучного інтелекту, і соціології [14]. Тому на сторінках оповідань читач часто бачить репортера, котрий майстерно оперує евфемізмами – узуальними і політкоректними, властивими медіа-дискурсу; науковими термінами, що виступають у меліоративній ролі, а також письменника-постмодерніста, котрий використовує арсенал художнього мовлення і творить власні евфемізми, граючи із читачем.

Так, наявні у збірці «L'arbre des possibles et autres histoires» політкоректні вирази *personnes à la santé fragile* [15, р. 29], *réduire l'espérance de vie* [ibid., р. 38], *les pays du tiers-monde*, [ibid., р. 49], *la décision impopulaire* [ibid., р. 74], *geler les programmes* [ibid., р. 162] та ін. є широко вживаними у мові ЗМІ, зокрема у політичному, соціально-економічному, медичному дискурсі. Поміщені у тканину постмодерної оповіді, вони отримують додаткове смислове навантаження – стають частиною постмодерної мовної гри та наскрізної іронії автора.

Наведемо приклад з оповідання «Fragrance»:

On déplora aussi le décès de quelques personnes à la santé fragile que le bruit avait effrayées au point de provoquer des crises cardiaques. [ibid., р. 29].

У поданому реченні лексема *le décès*, що належить до книжної лексики, а також політкоректний вираз-перифраза *personnes à la santé fragile* є евфемістичними замінами номінацій «смерть» та «хворобливі люди». З одного боку, неприємна реальність замаскована ретельно відібраною лексикою, уживаною в офіційних мовленнєвих ситуаціях, з другого – уживання цієї лексики в контексті уривку, де науковець дає оцінку збиткам, нанесеним метеоритом, що впав у центр Парижу, а насправді виявився смердючою кулькою, кинутою на Землю інопланетянином, провокує певний когнітивний дисонанс і, як наслідок, створює гумористичний ефект. Збитки від падіння оцінені як невеликі – загинули лише троє наркоторговців та кілька людей зі слабким здоров'ям, котрі померли від серцевого нападу, спровокованого переляком. Уживання евфемізмів у цьому разі формує певний гумористично-іронічний ігровий простір – можливий світ.

В оповіданні «Celle qui hante mes rêves» евфемістична перифраза *réduire l'espérance de vie* пом'якшує номінацію небажаного стану справ «губити, наближувати смерть, скорочуючи тривалість життя»:

Nout est persuadée que le travail donne des rides et réduit considérablement l'espérance de vie. [ibid., р. 38].

Саме позитивна конотація лексем *espérance* та *vie* притлумлює у реципієнта стан тривоги. Однак, ужитий в іронічному контексті, евфемістичний заміник створює комічний ефект і є, до того ж, засобом характеристики персонажа. Головна героїня оповідання описана, з одного боку, як єгипетська цариця, з другого, – як пересічна представниця сучасного суспільства споживання, належить одночасно до двох текстових світів – Античності та сьогодення. У ході оповіді автор актуалізує то той, то той світ. Щоразу один із них постає альтернативним станом справ щодо актуалізованого. Зіткнення й змішування цих світів є ігровою стратегією автора, одним із засобів реалізації якої є використання узуальних медійних евфемізмів.

У наступному прикладі політкоректний евфемізм *un pays du tiers-monde* – термін, створений у часи холодної війни для протиставлення країн на геополітичній арені: першого світу – західноєвропейських країн, другого світу – комуністичного блоку і третього – найбідніших, слаборозвинених країн [16], в оповіданні-пародії на діяльність туристичних агенств «Vacances à Montfaucon» є чинником творення можливого світу «місце із незадовільним санітарним станом». Головний герой оповідання, П'єр Люберон, перебуваючи в часопросторі текстової реальності – сучасному Парижі, проектує власне «я» у два розумові універсуми, які в цьому разі протиставляються: 1) бідні країни з незадовільним санітарним станом, що існують в актуальному для нього світі; 2) омріяний Париж XVII століття, образ якого склався у нього з прочитаних літературних творів:

Des vaccins ! Je ne me rends pas dans un pays du tiers-monde, que je sache ! [15, p. 44].

Здійснивши подорож у часі й фізично перемістившись у новий універсум, що в такий спосіб актуалізується для нього, – Париж XVII століття, персонаж перебуває у стані ошуканого очікування, порівнюючи й частково уподібнюючи два світи: 1) місто тієї реальності, у яку він потрапив – актуальний для нього на час подорожі, «тут» і «зараз», світ; 2) бідні країни з незадовільним санітарним станом, що існують у дійсності, з якої П'єр прибув, – світі, який став альтернативним можливим щодо першого, але раніше був одним з актуальних, бо герой колись його відвідував:

Second choc, les mouches. Il n'en a jamais vu autant, même dans les pays du tiers-monde [ibid., p. 49].

Зміна місцеперебування персонажа провокує трансформації в моделі текстових світів за прин-

ципом рецентрації [17], коли реальний, актуальний для героя, світ стає одним із можливих, тоді як один із можливих переміщується у центр і посідає місце реального. Можливий світ, позначений евфемізмом *les pays du tiers-monde* виступає мірилом оцінювання як стану справ у іншому ймовірному світі, так і очікувань героя, які не виправдалися, тобто окремого світу сподівань.

Класичні приклади політкоректних евфемізмів на позначення віку – *le troisième âge* – відлуння розподілу життя людини на відповідні періоди ще за часів Античності: юність – зрілий вік – старість; *le quatrième âge*, що з'явився пізніше, із подовженням тривалості життя людини [18], а також *les personnes âgées*, покликани взулювати неприємну реальність «старіння людини»:

Et il avait expliqué que troisième et quatrième âges consommaient sans produire, obligeant ainsi l'État à décréter des taxes impopulaires et donnant de plus une image rétrograde de la société française. En bref, il devenait clair que tous les problèmes économiques du pays étaient liés à la prolifération des personnes âgées. [15, p. 162].

У наведеному уривку з оповідання-антиутопії «La dernière révolte», який резюмує новорічне звернення президента республіки до громадян, спостерігаємо уживання зазначених евфемізмів у політичному дискурсі, що має за мету маніпулятивний вплив на реципієнта і формування певних настанов, цінностей, уявлень, тобто конкретних можливих світів. Евфемістичні позначення *troisième et quatrième âges, des personnes âgées*, які імплікують зазвичай делікатність і небажання дискримінації, у контексті уривку і всього твору – їдкої сатири на сучасне суспільство споживання – є відображенням лицемірства уряду й інтерпретуються по-іншому, формують нове бачення ситуації – люди старшого віку є тягарем, через який страждають всі. Ця настанова підсилюється уживанням евфемістичного виразу *décréter des taxes impopulaires*, де прикметник із широкою семантикою *impopulaires* притлумлює сприйняття реального стану справ, через що *des taxes impopulaires* стає семантично-розпливчатим терміном [13]. У такий спосіб формується можливий світ, де злочини проти людяності розуміються як вимушені й необхідні дії уряду, який виявив причину економічної кризи і рятує суспільство, тобто має місце викривлення дійсності.

У світі спотвореної реальності дії дітей стосовно їхніх літніх батьків названі родовим терміном *éliminer*, призначеним розмити зміст поняття «знищення, вбивство»:

Mais ce n'est pas en nous éliminant qu'ils la conserveront, leur jeunesse. [15, p. 169].

В ігровому просторі оповідання « Manipulation » – ймовірному світі, де рука збунтувала проти свого «володаря», зустрічаємо узуальну евфемістичну номінацію непристойних рухів – *des gestes obscènes*, вуалитивна функція якої реалізується за рахунок уживання прикметника-латинізму, що належить до книжної лексики. Абсурдність створеного світу підсилюється комізом описаної ситуації:

Je me pris beaucoup de gifles auxquelles ma main gauche répondit par des gestes obscènes. [ibid., p. 61].

Окремо слід виділити наукову термінологію, зокрема медичну, що 1) евфемізує назви хвороб, як-от сліпота унаслідок швидкої дегенерації зорового нерва (*dégénérescence fulgurante*), маскуючи неприємний стан справ – шокувальну новину для пацієнта:

Je suis ophtalmologiste et votre nerf optique a connu en une nuit ce que nous appelons une « dénérescence fulgurante ». [ibid., p. 193];

2) нейтралізує й «облагороджує» табуйовані номінації фізіологічних процесів (*uriner et déféquer*) та відходів життєдіяльності тварин (*les déjections*), що в контексті уривку і самого оповідання « Tel maître, tel lion », створює комічний ефект – автор іронізує над науковими експериментами з генетичних модифікацій і, зокрема, над владою моди над суспільством:

Les propriétaires de lion renonçaient donc le plus souvent à tout accessoire inutile pour mieux laisser leur bête se dégourdir les articulations, uriner et déféquer où bon lui semblait. Un audacieux eut un jour l'outrecuidance de protester : « Vous pourriez au moins ramasser les déjections de votre animal » ; sa tombe se visite désormais au cimetière du Montparnasse. [ibid., p. 199].

В оповіданні «Vacances à Montfaucon» зустрічаємо евфемістичні заміни, виражені фразеологічними зворотами:

J'ai eu le malheur de tomber sur des voleurs, et depuis, c'est la croix et la bannière pour m'expliquer. [ibid., p. 54].

Стійке словосполучення *c'est la croix et la bannière* ужито на позначення труднощів [16], які треба подолати персонажу, щоб розповісти про негаразди, що трапились із ним у світі, до якого він прибув, подорожуючи в часі.

– *Les clients sont des moutons de Panurge. Tout le monde part en même temps en juillet/août tandis qu'en juin, les agences de voyages sont qua-*

siment au chômage technique et les routes vides. [15, p. 57].

У наведеному уривку фразеологізм літературного походження, зобов'язаний своєю появою роману Франсуа Рабле «Гаргантюа і Пантагрюель», *des moutons de Panurge*, покликаний пом'якшити сприйняття стану справ, з якого глузує мовець, – стадний дух, сліпе наслідування індивідом дій більшості, обумовлене відсутністю критичного мислення і власної думки.

Бернар Вербер реалізує евфемістичні заміни також засобами художньої виразності, удаючись до перифрази та алюзії, які маскують, зокрема, неприємну реальність світу, у який потрапив персонаж, і ужиті замість номінацій «мертве тіло» й «перерізане горло»:

« *IMPASSE DES ÉGORGEURS* », *indique une inscription gravée dans le mur; et dessous, précisément, gît un corps apparemment sans vie, le visage marqué d'une bouche souriant d'une oreille à l'autre.* [ibid., p. 50].

Шоковий стан героя, підсилений страхом за власне життя, евфемізовано за допомогою контамінації перифрази з алюзією на легенду про мандрагори, що виростають на місці страти через повішення, наведену автором у тексті:

Pierre songe que, bientôt, c'est lui qui fera pousser les mandragores. [ibid., p. 55].

Вираз *faire pousser les mandragores* притлумлює думку персонажа про загрозу повішення. У контексті оповідання-пародії наведене сполучення слів набуває ще й іронічного звучання. Таким чином, світ, який актуалізовано у результаті рецентрації, є не лише світом ошуканого очікування головного героя, а й світом глузування над нав'язливим сервісом туристичних агенцій.

В оповіданні з промовистою назвою «Noir» сумна реальність сліпоти персонажа, котрий через свій стан змушений перебувати у світі, позбавленому світла, й не підозрюючи про хворобу, уявляти зовсім інший розвиток подій, вуалюється за допомогою евфемізму-метафори:

La nuit permanente avait fait de lui un animal. [ibid., p. 189].

В евфемістичній ролі автор використовує також літоту, яка у наведеному нижче прикладі маскує почастішання репресивних заходів щодо людей старшого віку в імовірному світі викривлених цінностей оповідання-антиутопії:

Il n'était pas rare de trouver aux portes des restaurants la pancarte : ENTRÉE INTERDITE AUX PLUS DE 70 ANS. [ibid., p. 163].

Відчуття загрози й небезпеки від місця примусового утримання людей похилого віку евфемізовано контамінацією літоти з абрєвіацією:

Nous avons peut-être commis une grosse sottise, mais j'ai pour habitude d'écouter mes intuitions et là, le CDPD ne me disait vraiment rien qui vaille. [ibid., p. 166].

Абрєвіатура розшифровується автором на самому початку оповідання: /.../ *le grand bus grillagé du CDPD, le fameux Centre de Détente Paix et Douceur.* [ibid., p. 161]. Така назва є проявом лицемірства описаного у творі суспільства, оскільки функції і діяльність центру не відповідають змісту назви. Тут спостерігаємо повний значеннєвий розрив між означником і означуваним, що провокує у читача когнітивний дисонанс і є одним із засобів мовної гри та постмодерної іронії, доведеної автором до сатири.

Контамінація метафори з літотою приховує справжнє ставлення мовця до думки про ампутацію руки-бунтарки в абсурдному гіпотетичному світі персонажа-поліцейського:

Si tu continues à n'en faire qu'à ta tête, je peux t'amputer.

Evidemment, cette idée ne me souriait guère mais je ne souhaitais pas non plus vivre en permanence sous la menace d'une main ennemie incontrôlable. [ibid., p. 64].

Розмивання змісту табуйованих номінацій ставтєвих стосунків шляхом вибору лексем широкої семантики *une petite gâterie, friponneries*, а також *les mots crus* на позначення опису походеньок персонажа-письменника у його автобіографічному романі, алюзії *faire rougir*, що евфемізує номінацію «збентежити» телеглядача, спостерігаємо в уривку оповідання «*Le totalitarisme douceâtre*», який є пародією на світ медіа:

On découvre, au détour d'une page, que ce brillant écrivain adore fumer le cigare tandis qu'une demoiselle lui prodigue une petite gâterie. Les mots sont plus crus dans le texte mais même à cette heure, je ne voudrais pas faire rougir le téléspectateur ayant constaté combien ces friponneries ont titillé notre rédaction. [ibid., p. 217].

Слід відмітити також евфемістичний потенціал стилістичної фігури умовчання, або апосіопези, графічно позначеної у тексті трьома крапками:

Certes, mais vous savez, à l'époque, l'hygiène... [ibid., p. 44].

У наведеному прикладі мовчання службовиці туристичної агенції красномовніше за слова вуальне небезпеку, що може становити відсутність гігієнічних норм у місці, обраному персонажем для подорожі в часі, яке із жаданого можливого світу сподівань та ілюзій перетворилося на актуальний для нього світ ошуканого очікування.

Апосіопеза має підсилювальний евфемістичний ефект, ужита разом із метафорою:

– *Ce n'est pas le monde qui s'est éteint... c'est votre capacité à percevoir la lumière. /.../ Vous êtes... Camille espéra qu'il n'allait pas prononcer le mot. – ... aveugle.* [ibid., p. 193].

У цьому разі паузи-хезитації як прояви фігури умовчання пом'якшують слова офтальмолога, що має за мету «відкрити очі» сліпому пацієнту й повернути його з імовірних світів омани до актуального світу жорстокої правди.

Висновки. Евфемія як комплексне, багатогранне явище є не так засобом вторинної номінації, стилістичною фігурою, як відбиттям креативної сили мовлення, здатним модифікувати сприйняття реальності, зокрема неприйнятної. «Розмиття» зв'язку між означником і означуваним, референційний зсув, що відбувається внаслідок евфемістичного перейменування, обумовлює не лише інше бачення дійсності, але й творення нових універсумів – можливих світів.

В оповідному просторі постмодерної, філософсько-фантастичної малої прози сучасного французького письменника Б. Вербера світотвірним потенціалом наділені як узуальні, політкоректні евфемізми, слова з широкою семантикою, книжна лексика, так і наукові терміни, зокрема медичні, фразеологічні словосполуки, абрєвіатури, а також евфемістичні номінації, утворені на основі інших стилістичних фігур та їх контамінацій: перифрази, алюзії, метафори, літоти, апосіопези.

У площині розгортання постмодерної мовної гри евфемізми стають частиною ігрової стратегії автора. Ужиті в іронічному контексті, вони, з одного боку, перетворюються на засоби вираження комічного, а з другого – можуть провокувати когнітивний дисонанс у читача. Перспективи подальшого наукового пошуку в цій царині вбачаємо в дослідженні світотвірного потенціалу евфемії у творах французької модерністської малої прози.

Список літератури:

1. Постмодернізм. Літературна енциклопедія. Укр Ліб. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/dic/show.php?w=138> (дата звернення: 10.09.2024).
2. Hintikka J., Savastovsky D. Sémantique des attitudes propositionnelles. *Linx. Sujet, Forme, Sens.* № 13, P. 92–124.

3. Voisena C., Lagrange P. Bernard Werber, la philosophie-fiction ou le Nouveau Nouvel Âge? *Bouddhanar*. 2011. 18 novembre. [https://archive.wikiwix.com/cache/index2.php?url=https%3A%2F%2Fbouddhanar.blogspot.com%2F2011%2F11%2Fbernard-werber-la-philosophie-fiction.html# federation=archive.wikiwix.com&tab=url](https://archive.wikiwix.com/cache/index2.php?url=https%3A%2F%2Fbouddhanar.blogspot.com%2F2011%2F11%2Fbernard-werber-la-philosophie-fiction.html#%3Fq=bernard-werber-la-philosophie-fiction&tab=url) (consulté le 12.09. 2024).
4. Bergeron P. Bernard Werber, l'explorateur d'idées. *Nuit blanche*. № 156. 2019. 17 octobre. <https://nuit-blanche.com/article/2019/10/bernard-werber-lexplorateur-didees> (consulté le 12.09. 2024).
5. Dubois J., Giacomo M., Guespin L. Dictionnaire de linguistique. Paris : Larousse. Bordas/VUEF, 2002. 568 p.
6. Ricalens-Pourchot N. Dictionnaire des figures de style. Armand Colin, 2005. 367 p.
7. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. 402 с.
8. Le Robert Dico en ligne. <https://dictionnaire.lerobert.com/definition/euphemisme> (consulté le 12.09. 2024).
9. Vacry P. Les figures de style. Paris: Belin, 1992. 480 p.
10. Jamet D. Historique et procédés linguistiques de l'euphémisme. *Empreintes de l'euphémisme. Tours et detours*. // D. Jamet, M. Jobert. L'Harmattan, 2010. <https://hal.science/hal-01395558/document> (consulté le 13.09. 2024).
11. Benveniste E. Problèmes de linguistique générale.1. Paris: Gallimard, 1976. 364 p.
12. Jamet D., Jobert M. Juste un petit mot sur l'euphémisme.... *Empreintes de l'euphémisme. Tours et detours*. // D. Jamet, M. Jobert. L'Harmattan, 2010. <https://hal.science/hal-01395560/document> (consulté le 16.09. 2024).
13. Серажим К. Евфемізація у політичному дискурсі. <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1486> (дата звернення: 17.09.2024).
14. Bernard Werber. Biographie. *Site officiel*. <https://www.bernardwerber.com/bio/biographie.php> (consulté le 18.09. 2024).
15. Werber B. L'Arbre des possibles et autres histoires. Paris : Albin Michel, 2002. 277 p.
16. Larousse. Dictionnaire en ligne. <https://www.larousse.fr/encyclopedie/divers/tiers-monde/97289> (consulté le 25.09. 2024).
17. Ryan M.-L. Possible Worlds, Artificial Intelligence, and Narrative Theory. Bloomington; Indianapolis : Indiana University Press, 1991. 291 p.
18. De Boudemange I. «Troisième âge», «rendre l'âme»... Parlez-vous par euphémisme? le 22.06.2022. <https://www.lefigaro.fr/langue-francaise/actu-des-mots/troisieme-age-rendre-l-ame-parlez-vous-par-euphemisme-20220622> (consulté le 20.09. 2024).

Lysenko N. Ye. EUPHEMISM AS A FACTOR OF WORLD CREATION IN FRENCH POSTMODERN SHORT FICTION (BASED ON BERNARD WERBER'S SHORT STORIES)

The article is dedicated to establishing and revealing the world creation potential of the euphemism phenomenon in the narrative space of postmodern short fiction. The research is conducted on the collection of short stories « L'arbre des possibles et autres histoires » by the contemporary French writer Bernard Werber.

Based on the idea that postmodern literary works are playful platforms for the interaction of possible states of affairs and probable directions of event development, filled with multiple meanings that the reader must decode for an adequate understanding of the author's message, the analysis of one of the phenomena of disguised expression of thoughts – euphemism – was carried out within the context of the theory of possible worlds.

The «blurring» of the connection between the signifier and the signified, the referential shift, and, as a result, the modifications in the perception of unpleasant reality are defined as world-generating features of the phenomenon under consideration.

As a result of the analysis of the factual material, both customary, politically correct euphemistic renamings and scientific terms, particularly medical ones used in a meliorative role, lexemes with broad semantics, bookish vocabulary, phraseological expressions, abbreviations, as well as euphemisms based on other figures of speech, such as periphrasis, allusions, metaphors, litotes, aposiopesis, and their blending were distinguished.

In B. Werber's philosophical fiction, especially in his short fiction, which narrative space itself is a hypothetical scenario of event development, they serve as tools for creating textual worlds – both the actual worlds inhabited by the characters and the probable ones where they project their mental «selves» – worlds of their expectations, hopes, values, attitudes, etc.

In the postmodern narrative space, euphemisms acquire additional semantic load – they become part of the language game and irony that permeates the works. Used in an ironic context, they turn into means of expressing the comic and sometimes cause a cognitive dissonance effect in the reader.

Key words: *postmodernism, short fiction, euphemism, referential shift, signifier, signified, possible world, cognitive dissonance.*